

GLAZBA U KRIŽEVCIMA U 19. STOLJEĆU - PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

JELKA VUKOBRATOVIĆ

Pregledni članak
Review article

Sidonije Rubido 1
HR - 48260 Križevci
jelka_vukobr@yahoo.co

Primljeno/Received: 05. 01. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 10. 01. 2009.

Ovaj je članak pregled dosad objavljene literature o glazbenom životu Križevaca u 19. stoljeću. Prva polovica 19. stoljeća označuje početak organiziranog glazbenog obrazovanja u gradu izvan crkvenih i samostanskih škola. Od 1813. godine to se obrazovanje pružalo u privatnom Glazbenom zavodu, a od 1856. godine nastavilo se u Glazbenoj učionici, koja je djelovala pri Glavnoj školi. Gradska limena glazba bila je čvrsto povezana uz obje obrazovne institucije, no povijest i djelovanje glazbe nisu do kraja istraženi. U drugoj polovici stoljeća osnivaju se tri pjevačka društva, Zvono, Slavulj i Kalnik, a aktivnost potonjeg proteže se i na sljedeća dva stoljeća.

Ključne riječi: Glazbeni život Križevaca, Glazbeni zavod, Glazbena učionica, pjevačka društva, Gradska limena glazba

Glazbeno-obrazovne institucije

Prva vrlo značajna godina za glazbu u gradu, na koju nailazimo, je 1813. kada je, kako se pretpostavlja, osnovan križevački Glazbeni zavod (*Musices Institutum*). Taj je podatak otkrio Branko Rakijaš i objavio u čak tri svoja članka.¹ Rakijaš svoj zaključak o osnutku Glazbenog zavoda u Križevcima temelji na više dokumenata, koji se trenutno nalaze u Državnom arhivu. Najznačajniji je Molba Gradskog poglavarstva iz 1836. da se kamate iz zaklade Franje Popovića, namijenjene školovanju siromašnih križevačkih đaka i službeno prenamijene, s obzirom da se od 1. lipnja 1813. godine taj novac daje na korištenje privatnom Glazbenom zavodu. Iako dosad još nije potvrđeno da je Glazbeni zavod utemeljen navedene 1813. godine, može se pretpostaviti da je godina u kojoj Zavod počinje dobivati novac od grada ujedno i godina njegova osnutka. Taj je podatak vrlo značajan za povijest Križevaca. Glazbeni zavodi ili društva (njem. *Musikverein*) nicali su, po uzoru na bečki *Musikverein*, u prvoj polovici 19. stoljeća po cijeloj Hrvatskoj, a križevački spada među naj-

starije. Varaždinski i zagrebački Glazbeni zavodi, primjerice, osnovani su tek 1827. godine, dakle 14 godina nakon križevačkog. Rakijaš čak tvrdi da je u spomenutom križevačkom dokumentu po prvi put u Hrvatskoj upotrijebljen naziv "*Musices Institutum*". Uloga glazbenih zavoda nije bila samo izučavanje osnovnih muzičkih znanja, već i priređivanje koncerata i plesova, te promicanje glazbene umjetnosti uopće.

Drugi dokument kojeg je pronašao Rakijaš je svjedodžba učitelja Franje Kolarića iz 1830., koju je izdao križevački Glazbeni zavod. U njoj se navodi da je spomenuti učitelj u Zavodu izučio duhačke instrumente klarinet, fagot, rog, trublju, te orgulje i pjevanje. Svjedodžbu je potpisao počasni predsjednik Zavoda, gradski asesor Emerik Jagodić, a kao nastavnici su navedeni gradski kapelnik Ignaz Stech i gradski orguljaš Josip Jelenčić. Zasad ne možemo točno reći do kada je u Križevcima djelovao Glazbeni zavod. Iz dokumenata se pouzdano zna da je postojao još 1836., a od 1829. je imao svoj prostor u zgradi Glavne škole. Rakijaš pretpostavlja da je Zavod s vremenom izgubio svoju funkciju i značenje u gradu, pa je glazbenu poduku preuzela Glavna škola.

¹ Vidi Rakijaš 1969., 1969. i 1970.

Od 1856. spominje se Glazbena učiona, koja kao samostalna jedinica djeluje u sklopu Glavne škole. O Glazbenoj učioni imamo puno više sačuvanih podataka nego o Glazbenom zavodu. Te podatke nalazimo u školskim razrednicama, koje obuhvaćaju podatke o učiteljima, predmetima koji su se slušali, te navode sve učenike i učenice koji su pohađali Učionu. Glazbena učiona bila je usko povezana s Gradskom glazbom. U njoj su predavali kapelnici glazbe, a učenici duhačkih instrumenata bili su regrutirani u redove glazbe. Osim duhačkih, u Glazbenoj učioni podučavali su se i gudački instrumenti, a djevojke su učile pjevanje. Koliko je nastava u Glazbenoj učioni zavisila o Gradskoj glazbi vidljivo je i iz činjenice da je 1888. godine Učiona privremeno prekinula svoj rad zbog smrti gradskog kapelnika Ivana Jeržebeka, iako je, teoretski, njegov posao mogao nastaviti i netko drugi, primjerice, gradski orguljaš. Kako bilo, nakon prekida rada, godine 1888., organizirana glazbena naobrazba u Križevcima ponovo se pojavila tek 1906., iako je vjerojatno u razdoblju prekida postojala u obliku privatne poduke za potrebe Gradske glazbe.

Gradska glazba

Djelovanje Gradske glazbe vjerojatno se proteže kroz čitavo 19. stoljeće. Prije 1874., kad se osniva Dobrovoljno vatrogasno društvo, ta je glazba bila organizirana u sklopu gradske narodne garde, odnosno *Bürgerkhora*, koju su Križevčani iskrivljeno nazivali “*purgerkorska*”. No, podaci o gradskim glazbenicima što ih je u Gradskom arhivu pronašao Branko Rakijaš, sežu u 18. stoljeće. Sigurno je da su ti gradski glazbenici postojali i prije osnutka križevačke Narodne garde, pa ih je garda kasnije uključila u svoje redove zbog vlastitih potreba. Prema analogiji s drugim gradovima,² u kojima su takvi glazbenici postojali još u srednjem vijeku, i križevački glazbenici, koji su dobivali plaću iz gradskog proračuna, mogli su u gradu imati funkciju uzbuđivanja ili najavlivanja važnih događaja, no nisu nužno bili organizirani u neko veće tijelo, kakvo je orkestar ili limena glazba. Stoga je moguće da je upravo “*purgerkor-*

ska” glazba bila prva križevačka gradska glazba. Prema opisima Frana Gundruma,³ “*purgerkorska*” glazba bila je tipična tadašnja vojna glazba, nastala po uzoru na tursku, kakvu je kod nas prvi uveo barun Franjo Trenk. Turske su se glazbe sastojale od drvenih duhačkih instrumenata, pretežno zurli (tradicijски instrument iz porodice oboa) i udaraljki, među kojima su obavezne bile činele. Glazba “*Trenkovih pandura*” osnovana je još u prvoj polovici 18. stoljeća, a Šaban smatra da bi to mogla biti i prva vojna glazba u Europi.⁴ Najraniji je dokument o Gradskoj glazbi spomenuta svjedočba Franje Kolarića iz 1830., ali je iz nje očito da je Glazba tada već imala dulju tradiciju. Pisma Stanka Vraza Ferdi Livadiću iz Križevaca⁵ daju nam i bolji uvid u ulogu Glazbe u gradu, koja se očito nije zaustavljala na sviranju koračnica. Vraz opisuje balove u križevačkom Kasinu, na kojima redovito nastupa Glazba, svirajući plesni repertoar. U spomenutom pismu Vraz navodi kako Glazba, između ostalog, izvodi i Livadićeve valcere, što ih je za duhačke instrumente preradio gradski kapelnik.

Nakon osnutka Dobrovoljnog vatrogasnog društva godine 1874., “*purgerkorska*” i glazba DVD-a neko su vrijeme djelovale paralelno, no nakon raspuštanja križevačke Narodne garde nestali su i “*purgerkorski muzikaši*”, a glazba Dobrovoljnog vatrogasnog društva preuzima ulogu Gradske glazbe.

Pjevačka društva

Za drugu polovicu 19. stoljeća karakteristično je osnivanje pjevačkih društava i zborova. Najstarije, “*Zvono*”, osnovano je 1863. i zamišljeno kao građansko društvo. U svojem članstvu okuplja učitelje, činovnike i trgovce. “*Zvono*” ima velik značaj za kulturu grada u drugoj polovici stoljeća. Redovito priređuje koncerte, a vrlo su popularne bile večeri izvlačenja srećki, što ih je “*Zvono*” organiziralo nakon koncerata. Godine 1875. osniva se i pjevačko društvo Gospodarsko-šumarskog učilišta “*Slavulj*”, koje je, uz literarno

3 Usp. Gundrum: 1904, str. 10-11.

4 Usp. Šaban: 2005, str. 4-8.

5 Usp. Kuhač: 1839, str. 29.

2 Usp. Demović: 1981, str. 84-106.

društvo "Plug", okupljalo polaznike Učilišta. Krajem stoljeća, godine 1898., osniva se Obrazovno-radničko društvo "Kalnik", koje će svojom djelatnošću nadmašiti prethodna dva, iako bi se "Kalnik", kakav postoji danas, prema svom nazivu i djelatnosti prije mogao smatrati nasljednikom "Zvona", nego "Kalnika" iz 19. stoljeća.

Pjevačka su društva "Zvono" i "Kalnik", osim pjevača, u svojim redovima imala i tamburaške zborove. Ti se zborovi redovito spominju na koncertima navedenih društava i uvijek kao instrumentalna pratnja pjevačkom zboru. Zasada mi nije poznato jesu li i te instrumentalne sekcije pjevačkih društava u 19. stoljeću povremeno djelovale samostalno.

Ostalo

Pregled organiziranog bavljenja glazbom u jednoj sredini ne daje pravi dojam o tome koliko se i kako u toj sredini muziciralo. "Ostalo" bi trebalo obuhvatiti u prvom redu crkvenu glazbu. Zasada mi nije poznato je li itko pokušao istražiti to područje glazbe u Križevcima. Nadalje, pregled glazbenog života u Križevcima morao bi dati uvid i u živote zaslužnih pojedinaca koji su se profesionalno ili amaterski bavili glazbom, a čije se djelovanje može povezati s Križevcima. Pokušaj uključivanja pojedinaca u ovaj članak odveo bi nas, međutim, predaleko, jer svaki od tih pojedinaca trebaju biti tema zasebnog istraživanja.

Sveukupan pregled glazbenog života grada morao bi, zatim, uključiti i privatnu domenu muziciranja. To je područje kojim se sigurno još nitko nije pokušao baviti i o kojem je najteže pronaći podatke. Stoga ga ne bih ni bila uključivala u članak da u međuvremenu, koliko je trajalo moje prikupljanje literature, nisam naišla na neke zanimljive podatke koji, ako možda i nemaju velikog značenja u sadašnjem trenutku, mogu poslužiti kao smjernica za buduća istraživanja. Jedno je od područja privatne domene muziciranja i glazba u plemićkim domovima. Da je i križevačko plemstvo muziciralo, moglo se naslutiti već usporedbom s plemićkim obiteljima iz drugih gradova, no i potvrdu za to možemo naći u dosad sakupljenim povijesnim dokumentima. Takav je povijesni

dokument npr. dobro očuvani klavikord iz 19. stoljeća u vlasništvu baruna Ožegovića, vjerojatno s njegovog imanja u Gušćerovcu, koji se danas čuva u Gradskom muzeju. Drugi je dokument vrlo vrijedna notna knjižica s djelima Haydna, Vanhalla i Pleyela, posvećena Julijani Drašković Trakošćanskoj, koju je krajem stoljeća (1895.) u Križevcima pronašao Franjo Kuhač. Ne znamo točno kako je knjižica iz Trakošćana dospjela u Križevce, međutim, već njeno nasljeđivanje i migracije svjedoče o redovitoj uporabi. Na kraju su tu, naravno, i svjedočanstva križevačkih kroničara, npr. Stanka Vraza u spomenutim pismima Ferdi Livadiću, ili Frana Gundruma, iz kojih saznajemo da je privatna domena križevačkog muziciranja obuhvaćala i građanske, a ne samo plemićke salone.

Zaključak

Cilj je ovog članka bio dati uvid u glazbeni život Križevaca u 19. stoljeću pregledom dosad objavljene literature. Sakupljanjem te literature željela sam na jednom mjestu prikazati sva istražena područja, ali i ukazati na ona neistražena, što će, vjerujem, pomoći budućim istraživanjima. Zbog toga sam veći dio članka posvetila onim područjima koja su najmanje rasvijetljena (Glazbeni zavod i Gradska glazba), a manje onima koja su većim dijelom ili potpuno istražena (pjevačka društva Zvono i Kalnik). Sakupljeni materijal samo je dijelom znanstven, pa je stoga i vrlo nedosljedan, ali čak i kao takav ukazuje na brojne "rupe" u dosadašnjim saznanjima o glazbi u Križevcima i potrebu da se i ta nepoznata područja rasvijetle.

Bibliografija

1. ANDREIS, Josip (1974): *Povijest hrvatske glazbe*, Liber, Mladost, Zagreb.
2. DELIĆ, Petar i HUSINEC, Renata (1992): *To je Hrvatsko pjevačko društvo "Kalnik"*, Ogranak Matice hrvatske Križevci, Križevci.
3. DEMOVIĆ, Miho (1981): *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici: od početka XI. do polovine XVII. stoljeća*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
4. GUNDRUM, Fran (1904): *Doček bana Jellačića u Križevcu dne 11. srpnja godine 1848.*, Zagreb.

5. GUNDRUM, Fran (1904): *Hrvatsko pjevačko društvo Zvono u Križevcu tečajem 40 godina*. Jubilejni spis, Križevci.

6. KUHAČ, Franjo Ksaver (1839): *Ilirski glazbenici: Prilozi za poviest hrvatskoga preporoda*, Zagreb.

7. MARUŠEVSKI, Olga (1993): *Križevci u 19. stoljeću, Križevci, grad i okolica*, Umjetnička topografija Hrvatske, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

8. RAKIJAŠ, Branko (1969): *Interesantan historijski dokumenat o postojanju Glazbenog zavoda u Križevcima*, *Zvuk*, 98, str. 336-349.

9. RAKIJAŠ, Branko (1969): *Muzičko školstvo u građanskoj Hrvatskoj i Slavoniji u razdoblju između 1776.-1835. godine*, *Muzika*, XIV, br. 2 i br. 4, str.154-155.

10. RAKIJAŠ, Branko (1970): *Tragovi o postojanju križevačkog Glazbenog zavoda početkom XIX. Stoljeća*, *Križevački zbornik*, I, str. 159-164.

11. ŠABAN, Ladislav (2005): *Glazba u dvorovima Draškovića u 18. stoljeću*, *Arti musices* 36/1, str. 3-12.

12. VIDAČIĆ, Kvirin (1886): *Topografično-poviestne crte slobodnog i kraljevskog grada Križevca*, tisak G. Neubergera, Križevci.

Summary

Music in Križevci in the 19th century- outline of former investigations

Keywords: Križevci music life, Institute of music, music classroom, choirs, town brass band

The aim of the paper is to get insight into the music life of Križevci in the 19th century by examining published articles. I wanted to list all fields investigated so far but also point at those still unexplored, which will, I deeply hope, help further analysis. Therefore more attention is paid to activities not widely known (institute of music, town music/brass band), and less to those already fully explored (choirs 'Zvono' and 'Kalnik'). The gathered material is only partly scientific and thus not very consistent, but nevertheless it reveals a lot of 'black holes' concerning our knowledge of music in Križevci and the need to focus on them.